

พรรณพฤกษากับการถอดลายปูนปั้นประดับหน้าบันอาคาร ในศิลปะสกุลช่างเพชรบุรี¹

ดวงกมล บุญแก้วสุข²

บทคัดย่อ

การศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบลวดลายปูนปั้นประดับหน้าบันอาคารในศิลปะสกุลช่างเพชรบุรีที่ผ่านมา ส่วนใหญ่เน้นความสำคัญกับแบบแผนลวดลายแนวประเพณีประเภทลวดลายก้านขด และลวดลายเครือเถากระหนกแบบต่างๆ เป็นหลัก เนื่องจากเป็นแบบแผนที่ปรากฏเด่นชัดในงานศิลปะไทยแนวประเพณีโดยทั่วไป บทความฉบับนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาอิทธิพลของรูปแบบลวดลายพรรณพฤกษาในงานปูนปั้นสกุลช่างเพชรบุรี โดยทำการศึกษาตัวอย่างลวดลายประดับหน้าบันในศิลปะปูนปั้น ร่วมกับงานสลักไม้สกุลช่างเพชรบุรี ที่ปรากฏหลักฐานการสร้างสมัยอยุธยาตอนปลายถึงสมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2510 ในเขตจังหวัดเพชรบุรี ก่อนนำผลมาเทียบเคียงกับกลุ่มตัวอย่างงานปูนปั้นประดับหน้าบันอาคารของช่างปูนปั้นเพชรบุรีที่มีชื่อเสียงในปัจจุบัน (พ.ศ. 2511 ถึงปัจจุบัน)

ผลการศึกษาพบว่าลวดลายประเภทพรรณพฤกษาเป็นแบบลวดลายสำคัญที่ปรากฏหลักฐานมาตลอดในงานประดับสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยเป็นลวดลายทางเลือกสำหรับการประดับองค์ประกอบปลีกย่อยที่ช่างต้องการปรับให้มีความหลากหลายของลวดลาย ทั้งยังปรากฏแบบแผนการออกลายประเภทก้านขด และเครือเถากระหนกในงานประดับหน้าบันอาคารกลุ่มหนึ่ง ที่แสดงความสัมพันธ์กับการออกลายอันมีพื้นฐานมาจากความเข้าใจในการถอดลายประเภทต่างๆ ว่ามีนิมิตจากลายเถาวัลย์ในธรรมชาติ และนับว่าเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งในงานศิลปะสกุลช่างเพชรบุรีที่มีการสืบทอดมาในงานปูนปั้นยุคปัจจุบัน

คำสำคัญ : 1. พรรณพฤกษา. 2. ลวดลายปูนปั้น. 3. ศิลปะสกุลช่างเพชรบุรี.

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง "ศิลปะสกุลช่างเพชรบุรี : งานปูนปั้นปัจจุบันย้อนอดีต" ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

² อาจารย์ ดร. ประจำสาขาการจัดการการท่องเที่ยว คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตสารสนเทศเพชรบุรี

Stucco Floral Motifs on the Pediments of the Phetchaburi School³

Duangkamon Boonkaewsuk⁴

Abstract

The past researches on stucco motifs on the pediments of the Phetchaburi School normally focused on Thai traditional patterns. It is probably because they were the principal trend of this school. The aim of this study is to explore the influence of floral motifs on the stucco motifs of the Phetchaburi School. The stucco motifs on the pediments and wood carvings in Phetchaburi created during the late Ayutthaya period to the year 1967 of the Rattanakosin period were selected as the reference base for comparing with the stucco motifs on the pediments of the present-day Phetchaburi School (1968-present).

The findings revealed that floral motifs have been popular since the early Rattanakosin period. They were used by Phetchaburi artisans as subsidiary motifs. It was also found that they, in a group of pediments, were applied with Thai traditional motifs—tendrill motifs and Kra-nok tendrill motifs, which indicates the artisans' comprehension of the relationship between those motifs and natural tendrills. Stucco floral motifs are considered one of the important features of the Phetchaburi School, which has been practiced up until these days.

Keywords: 1. Floral motifs. 2. Stucco motifs. 3. Phetchaburi School.

³This article is a part of the thesis titled "The Art of Phetchaburi School: The Study of Stucco from the Present Back to the Past" the Degree Doctor of Philosophy Program in Thai Art History, Graduate School, Silpakorn University.

⁴ Lecturer, Ph.D. at Department of Tourism Management, Faculty of Management Science, Silpakorn University, Phetchaburi IT Campus, Phetchaburi, Thailand.

เกริ่นนำ

งานปูนปั้นสกุลช่างเพชรบุรีได้รับการกล่าวถึงเสมอในฐานะงานช่างที่มีพัฒนาการทางด้านเอกลักษณ์สืบเนื่องมาตั้งแต่สมัยอยุธยาถึงปัจจุบัน (Palakawong, N.A.S. et al., 2002: 115) นักวิชาการบางท่านยังกล่าวยกย่องงานปูนปั้นของช่างเพชรบุรีในสมัยรัตนโกสินทร์ว่ามีฝีมือดี จนงานช่างแห่งอื่นมาเทียบเคียงได้ยากและมีความงดงามเทียบฝีมือช่างชั้นครูสมัยอยุธยา (Uruchata, 1970: 197-198) ข้อสังเกตและมุมมองเกี่ยวกับงานสกุลช่างเพชรบุรีข้างต้น ประกอบกับการเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งในคณะช่างบูรณปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพฯ เพื่อเตรียมการสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี ใน พ.ศ. 2524 (Literature and History Department, 1981: 39-45) ส่งผลให้ชื่อเสียงของช่างปูนปั้นสกุลช่างเพชรบุรีกลายเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางในสังคมผ่านสื่อแขนงต่าง ๆ รวมถึงเป็นกรณีศึกษาในฐานะของตัวอย่างมรดกวัฒนธรรมไทยต่างมุมมอง แต่ดูเหมือนว่าทัศนคติต่องานปูนปั้นสกุลช่างเพชรบุรีในฐานะงานช่างที่สืบทอดองค์ความรู้โดยตรงจากสมัยอยุธยา ส่งผลให้การศึกษาส่วนใหญ่มองข้ามรูปแบบลวดลายประเภทพรรณพฤกษา หรือพัฒนาการบางประการที่เกิดขึ้นภายหลังในงานสกุลช่างเพชรบุรี โดยให้ความสำคัญกับแบบแผนลวดลายประเพณี ประเภทลวดลายก้านขด และลวดลายเครือเถา กระหนกเปลว หรือกระหนกกินรี ซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของงานปูนปั้นสกุลช่างเพชรบุรีมากกว่า

จากการศึกษาตัวอย่างงานปูนปั้น และงานสลักไม้ในเมืองเพชรบุรี สมัยอยุธยาตอนปลายถึง พ.ศ. 2510 ก่อนนำผลมาเทียบเคียงกับงานปูนปั้นของช่างพื้นบ้านยุคปัจจุบัน (พ.ศ. 2511-ปัจจุบัน) โดยใช้ระยะเวลาการรับงานปูนปั้นอย่างเต็มตัวระยะแรกของช่างอาวุโสยุคปัจจุบันเป็นเกณฑ์แบ่ง พบว่าลวดลายประเภทพรรณพฤกษา ได้แก่ รูปต้นไม้ออกดอกไม้อื่นๆ เป็นแบบอย่างสำหรับการออกแบบงานประดับหน้าบันอาคาร และองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม ประเภทฐาน ชุ่มประตู่ ชุ่ม หรือกรอบช่องหน้าต่าง และเสาดัดผนังอาคาร โดยมีพัฒนาการควบคู่กับลวดลายประเภทอื่นในงานประดับสกุลช่างเพชรบุรีมาอย่างช้าในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ทั้งนี้หลักฐานงานประดับหน้าบันสกุลช่างเพชรบุรียุคปัจจุบันจำนวนหนึ่ง ยังพบว่ามีแบบแผนการออกลวดลายประเภทเครือเถากระหนกเปลว หรือเครือเถากระหนกกินรีในงานประดับหน้าบันอาคารสัมพันธ์กับลวดลายประเภทพรรณพฤกษา หรือการกำเนิดลายต้นไม้ออกไม้ปรากฏสืบมาด้วย

พรรณพฤกษากับลวดลายปูนปั้นประดับหน้าบันอาคารในเมืองเพชรบุรี

พรรณพฤกษา หรือต้นไม้ ดอกไม้ในธรรมชาติ ปรากฏหลักฐานในงานปูนปั้นประดับหน้าบันอาคารที่สร้างขึ้นในเขตเมืองเพชรบุรีอย่างซำราวสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ได้แก่ งานประดับหน้าบันอุโบสถหลังเดิมวัดหนองควง จ.เพชรบุรี (ภาพที่ 1) หน้าบันอุโบสถและซุ้มประตูวิหารหลวง วัดมหาธาตุวรวิหาร จ.เพชรบุรี ซึ่งหลักฐานงานประดับที่วัดมหาธาตุวรวิหารกล่าวกันว่าสร้างขึ้นในสมัย รัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ (Kumkromjit, 2009: 136, 196, 204) (ภาพที่ 2) และหน้าบันอุโบสถ (เก่า) วัดห้วยหลวง จ.เพชรบุรี ตามลำดับ

แนวขอบเส้นโค้งหยัก คล้ายแนวภูเขา หรือพื้นดินขนานไปกับกรอบล่างของหน้าบัน

ภาพที่ 1 ลวดลายต้นมักกะสีผล หน้าบันทิศตะวันออก อุโบสถวัดหนองควง (เก่า) จ.เพชรบุรี

แนวขอบเส้นโค้งหยักขนานไปกับกรอบล่างของหน้าบัน ที่มีความเรียบง่ายมากกว่างานประดับตำแหน่งเดียวกัน ในงานผลงานรุ่นเก่าสมัยอยุธยาตอนปลาย ถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น

ภาพที่ 2 หน้าบันทิศตะวันออก อุโบสถวัดมหาธาตุวรวิหาร จ.เพชรบุรี

ภาพที่ 3 ลวดลายต้นไม้นบนพรหมเปอร์เซีย อายุราวต้นศตวรรษที่ 22
(ที่มาของภาพ: Blair and Bloom, 1995: 298)

ผลงานประดับหน้าบันอุโบสถวัดหนองควง จ.เพชรบุรี และหน้าบันอุโบสถวัดมหาธาตุวรวิหาร จ.เพชรบุรี แสดงความสัมพันธ์กับแบบลายประเภทเดียวกันที่ปรากฏในงานปูนปั้นประดับหน้าบันกลุ่มอาคารทรงตึก หรือกระแทะเชร หรือวิลันดา ในศิลปะอยุธยาตอนปลายถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ที่นิยมปั้นลายต้นไม้มือดอกไม้ หรือรูปสัตว์ประกอบ แทนยอดแตกกิ่งก้านขึ้นจากแนวขอบเส้นโค้งคล้ายแนวภูเขา อันหมายถึงพื้นดินด้านล่าง โดยมีต้นไม้นขนาดย่อมขนาดข้าง ลวดลายข้างต้นแสดงความสัมพันธ์กับแรงบันดาลใจจากลวดลายต้นไม้มือดอกไม้ในศิลปะมุสลิมอยู่พอสมควร ดังปรากฏแบบลายต้นไม้มือดอกไม้บนพรหมเปอร์เซีย ตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 22-25 (Chularat, 2005: 95-98; Khoshroo, 2004: 25-35) (ภาพที่ 3) ต่างไปจากงานประดับหน้าบันอาคารแบบพระราชานิยมรัชกาลที่ 3 ซึ่งนิยมแสดงลวดลายพรรณพฤกษาประเภทก้านแย่ง สัตว์มงคล หรือเครื่องมงคลแบบจีน โดยมีการประดับแนวภาพทิวทัศน์ประกอบด้วยแนวเขาหิน บ้านเรือน คน และสัตว์อยู่บ้างบริเวณพื้นที่ตอนล่าง หรือตึบล่างของหน้าบันอาคาร (ภาพที่ 4)

ทั้งนี้ภายในวัดมหาธาตุวรวิหาร จ.เพชรบุรี ยังปรากฏหลักฐานลวดลายปูนปั้นประเภทพรรณพฤกษาประดับหลากหลายรูปแบบบนหน้าบันระเบียงคด หน้าบันวิหารรายซุ้มหน้าต่างอุโบสถ และวิหารหลวง ซึ่งจากการตรวจสอบหลักฐานทางศิลปกรรม ร่วมกับการประวัติการซ่อมสร้าง และภาพถ่ายเก่าของของคาร์ล เดอริง ในหนังสือที่เขียนขึ้นระหว่าง พ.ศ. 2449-2454 คราวที่มาสยามเป็นครั้งแรกช่วงปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 (Doehring, 2000: ix) แสดงว่าเป็นผลงานปูนปั้นที่มีอยู่ก่อนการบูรณะครั้งใหญ่โดยนายพิน อินฟ้าแสง ระหว่าง พ.ศ. 2471-2479 (Infahsaeng, 1999: 128-143)

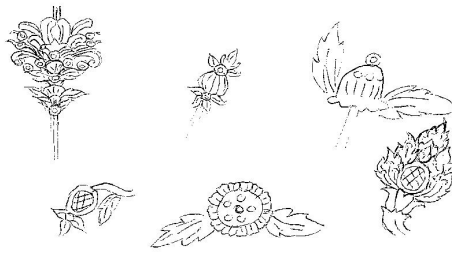

ภาพที่ 4 หน้าบันอุโบสถวัดไพชยนต์พลเสพ จ.สมุทรปราการ
ตัวอย่างหน้าบันลายพรรณพฤกษา ที่มีแนวทิวทัศน์จีนประดับแนวขอบฐานด้านล่างในกลุ่ม
อาคารที่สร้างขึ้นตามแบบพระราชนิยมในรัชกาลที่ 3
(ที่มาของภาพ: ดร.อชิรัชญ์ ไชยพจน์พานิชย์)

งานประดับลายพรรณพฤกษาภายในวัดมหาธาตุวรวิหาร จ.เพชรบุรี แสดงให้เห็นถึงความหลากหลายและอิสระทางความคิดในการปรับปรุงลวดลายพรรณพฤกษาอย่างไม่ซ้ำกัน เช่น การทำลายพรรณพฤกษาประกอบเฉพาะดอกโบตั๋นทรงตูมทำเป็นกลีบ 3 กลีบ ในงานประดับซุ้มประตูทิศตะวันออกของวิหารหลวง การประดับลายดอกไม้คล้ายช่อดอกบัวตูมบนซุ้มหน้าต่างพระวิหารหลวง และการประดับดอกไม้เกสรเป็นจานบนหน้าบันทางเข้าระเบียงคดทิศตะวันตก โดยเฉพาะงานประดับหน้าบันระเบียงคดประกอบด้วยลวดลายพรรณพฤกษาในรูปแบบของเครือเถา และดอกไม้หลากหลายรูปแบบ (ภาพที่ 5 และลายเส้นที่ 1)

ภาพที่ 5 หน้าบันทางเข้าระเบียงคดทิศตะวันตก ข้างทิศใต้ วัดมหาธาตุวรวิหาร จ.เพชรบุรี
ลายพรรณพฤกษาประกอบจากก้านขด และใบที่มีขอบหยักคู่แปลกตา มีนกกประกอบลายหน้ากระดานล่างของกรอบหน้าบันนี้ลายดอกไม้ใบเกสรกลมขนาดใหญ่มีกลีบเล็ก ๆ ล้อมรอบ และมีใบไม้ประกอบทุกดอก

ลายเส้นที่ 1 ตัวอย่างลายดอกไม้แบบต่างๆ บางส่วนจากงานประดับปูนเกล้าที่วัดมหาธาตุวรวิหาร จ.เพชรบุรี

สมัยรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 4-5 ปรากฏหลักฐานปูนปั้นลวดลายประเภทพรรณพฤกษาประดับอาคารต่อเนื่องมาในเมืองเพชรบุรี หลักฐานสำคัญส่วนหนึ่งมีการปรับรูปแบบคล้ายลายแบบฝรั่ง ได้แก่ งานประดับอาคารบนพระนครคีรี จ.เพชรบุรี หน้าบันอุโบสถทรงฝรั่ง (เกล้า) วัดสนามพราหมณ์ จ.เพชรบุรี และงานประดับหอรขังวัดใหญ่สุวรรณาราม จ.เพชรบุรี ซึ่งแห่งหลังกล่าวกันว่าเป็นผลงานออกแบบและควบคุมการสร้างโดยขุนศรีวิชัย (Aueprasert, 2005: 37)

สืบมาในผลงานปูนปั้นที่ปรากฏหลักฐานการสร้างตั้งแต่ พ.ศ. 2460-2510 อันเป็นช่วงเวลาที่งานปูนปั้นเริ่มเป็นที่ต้องการตอบรับกับการขยายตัว และการซ่อมสร้างวัดในเขตจังหวัดเพชรบุรี พบว่าลวดลายประเภทพรรณพฤกษามีพัฒนาการทางด้านรูปแบบแตกต่างตามแนวทางสร้างสรรค์เฉพาะตนของช่างมากยิ่งขึ้น โดยนิยมใช้เป็นลวดลายประดับซุ้มประตู ซุ้มหน้าต่าง และกรอบคูหาอาคาร มากกว่าใช้สำหรับประดับหน้าบันอาคาร เช่น ลวดลายพรรณพฤกษาเป็นดอกไม้แบบต่างๆ แตกยอดขึ้นจากพื้นดินแบบต้นไม้ดอกไม้จริงในธรรมชาติ บนงานประดับซุ้มหน้าต่างอุโบสถวัดปากคลอง จ. เพชรบุรี ผลงานนายแป้ว บำรุงพุทธ (Jamjun, 2010: 105) (ภาพที่ 6) ลวดลายก้านขดที่แตกลายขึ้นจากแนวพื้นขอบล่างของหน้าบัน ประกอบด้วยดอกไม้รองรับเทพนมบนหน้าบันอุโบสถวัดชมพูพน จ.เพชรบุรี ลายพฤกษาเป็นรูปต้นไม้ไม่มีดอกไม้ และสรรพสัตว์แทรกประดับบนกรอบคูหาวิหารวัดพลับพลาชัย จ.เพชรบุรี ผลงานนายพิน อินฟ้าแสง (ภาพที่ 7) โดยเฉพาะนายพิน อินฟ้าแสง ได้พัฒนารูปแบบการปั้นลายต้นไม้แบบสมจริงขึ้นระหว่าง พ.ศ. 2503-05 (Infahsaeng, 1999: 128-143) (ภาพที่ 8) เป็นต้น

ปัจจุบันลวดลายพรรณพฤกษายังเป็นหนึ่งในการแสดงออกของช่างปูนปั้นสกุลช่างเพชรบุรี รองจากลวดลายประเภทก้านขด และเครือเถากระหนก โดยส่วนใหญ่มักใช้สำหรับงานประดับองค์ประกอบสถาปัตยกรรมรองจากหน้าบันอุโบสถ ได้แก่ งานฐานและซุ้มประตู-หน้าต่าง รวมถึงงานประดับหน้าบันอาคารอื่นๆ ภายในวัด ซึ่งช่างนิยมปั้นลวดลายให้มีรูปแบบหรือรายละเอียดไม่ซ้ำกัน ตัวอย่างสำคัญ เช่น ลายเถาดอกกุหลาบ

เบื้องหลังภาพคู่กินรี-กินนรบนช่อมณฑปหลวงพ่อมิ่ววัดพระทรง จ.เพชรบุรี ผลงานช่างเฉลิม พึ่งแดง (ภาพที่ 9) และลายดอกพุดตานใบเทศแทรกกรุประดับวิมานาชาชนิดบนท้องไม้ของฐานอุโบสถวัดจันทราวาส จ.เพชรบุรี ผลงานของ تیمช่างบาหยัน รอดจากทุกข์ (ภาพที่ 10) เป็นต้น

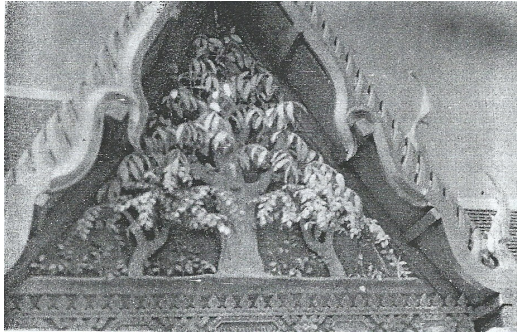

บันแนวพื้นดิน มีต้นไม้ดอกไม้แทงขึ้นมาตามลักษณะของต้นไม้จริงในธรรมชาติ

ภาพที่ 6 กรอบช่อมหน้าต่างผนังสกัดทิศเหนือ อุโบสถวัดปากคลอง จ.เพชรบุรี เป็นกรอบช่อมหน้าต่างแบบพระราชนิยมในรัชกาลที่ 3 แต่ช่างเลือกบันดอกไม้หลายแบบ รวมถึงการแตกกลายจากดอกไม้จริงในธรรมชาติ

ภาพที่ 7 หน้าบันทิศตะวันออก วิหารวัดพลับพลาชัย จ.เพชรบุรี ลายเบื้องหลังบันเป็นรูปต้นไม้ที่แตกยอดขึ้นจากพื้นดิน รวมถึงเทคนิคการปั้นกิ่งไม้และองค์ประกอบตกแต่งให้สูงขึ้น ถึงลอยตัวในบางส่วนดูมีมิติคล้ายต้นไม้จริงในธรรมชาติ

ภาพที่ 8 ภาพหน้าบันวิหารหลวงพ่อดโต วัดสระเกศ กรุงเทพมหานคร (ปัจจุบันไม่มีแล้ว)
(ที่มาของภาพ: Infahsaeng, 1974: 65)

ภาพที่ 9 หน้าบันซุ้มทิศใต้มณฑปหลวงพ่อมี่ วัดพระทรง จ.เพชรบุรี

ภาพที่ 10 การปั้นรูปสัตว์แทรกไปกับลายพรรณพฤกษารานอุโบสถวัดจันทราวาส จ.เพชรบุรี

ดังนั้นลวดลายประเภทพรรณพฤกษาจึงเป็นแบบอย่างที่มีพัฒนาการอยู่ตลอด
ในงานปูนปั้นสกุลช่างเพชรบุรี ภายใต้แรงบันดาลใจหลากหลายทั้งลวดลายพรรณ

พฤกษาลี้นลายต้นไม้ที่แทงขึ้นจากแนวพื้นดินบนพรหมเปอร์เซีย ลวดลายดอกไม้แบบจีนและฝรั่ง ตลอดจนพัฒนาการเฉพาะของช่างจากต้นไม้ดอกไม้จริงในธรรมชาติตามกระแสการสร้างงานร่วมสมัยแนวสัจนิยม โดยปรากฏทั้งในลวดลายประดับหลัก และ “พื้นลาย” ประกอบรูปบุคคล หรือรูปประธานกลางลายอื่นๆ ที่เรียกกันว่า “ตัวทับลาย”

อนึ่ง เมื่อพิจารณาตำแหน่งการประดับลวดลายประเภทพรรณพฤกษาในหลักฐานงานปูนปั้นสกุลช่างเพชรบุรี ร่วมกับงานประดับสถาปัตยกรรมแขนงอื่นๆ ได้แก่ งานจิตรกรรม และงานสลักไม้ ที่สร้างขึ้นระหว่างสมัยอยุธยาตอนปลายถึงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2510 พบว่ามีแนวทางเดียวกัน คือนิยมออกแบบลวดลายโดยการปรับให้มีรูปแบบ หรือรายละเอียดแตกต่างกันไปสำหรับการประดับองค์ประกอบสถาปัตยกรรมที่ซ้ำกัน ได้แก่ ลายกรอบประดับผนังอาคาร ลายช่องลม ลายภายในกรอบห้อยช่องหน้าต่าง ลายบนบานประตูบานหน้าต่างของอุโบสถ และพบบ้างในงานประดับหน้าบันอาคารเครื่องไม้จำพวกมณฑปและศาลา แต่งานปูนปั้นมีพัฒนาการทางด้านรูปแบบที่โดดเด่นกว่า โดยเฉพาะการปรับปรุงลวดลายภายใต้แนวความคิดสัจนิยมที่ก่อให้เกิดลวดลายประเภทพรรณพฤกษาที่มีลักษณะบางประการสมจริงตามธรรมชาติ

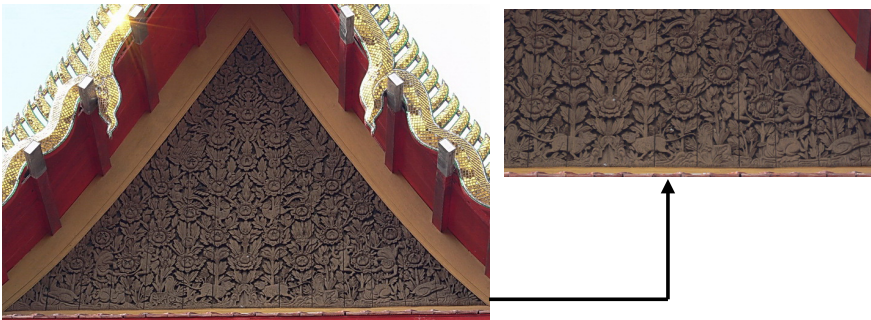
ทั้งนี้การปรากฏลวดลายประเภทพรรณพฤกษาขึ้นในงานปูนปั้น งานสลักไม้ และงานจิตรกรรม ภายในวัดสำคัญหลายแห่งของเมืองเพชรบุรี เช่น งานปูนปั้นในวัดมหาธาตุวรวิหาร จ.เพชรบุรี งานจิตรกรรมในวัดมหาสมณาราม จ.เพชรบุรี งานจิตรกรรม และงานสลักไม้ในวัดเกาะแก้วสุทธาราม จ.เพชรบุรี งานสลักหน้าบันไม้ในวัดพระทรง จ.เพชรบุรี งานสลักไม้ และปูนปั้นในวัดใหญ่สุวรรณาราม จ.เพชรบุรี เป็นต้น อาจสะท้อนความนิยมของลวดลายดังกล่าวที่มีอยู่ตลอดในการซ่อมสร้างของกลุ่มช่างเมืองเพชรบุรี

พรรณพฤกษากับแบบแผนการออกผลลวดลายหน้าบันในงานสกุลช่างเพชรบุรี

การศึกษาพัฒนาการของลวดลายประเภทพรรณพฤกษาทำให้พบประเด็นน่าสนใจเกี่ยวกับแบบแผนเรื่องการออกผลลวดลายประเภทพรรณพฤกษา และเครือเถากระหนกเปลวในงานหน้าบันสกุลช่างเพชรบุรี ระหว่าง พ.ศ. 2460-2510 อันสะท้อนให้เห็นถึงวิถีการออกผลลวดลายในงานประดับหน้าบันสกุลช่างเพชรบุรีว่า ได้แรงบันดาลใจในการออกผลลวดลายมาจากต้นไม้ หรือเถาวัลย์ในธรรมชาติที่กำเนิดขึ้นจากพื้นดิน ดังปรากฏหลักฐานเด่นชัดในงานสลักไม้ และงานปูนปั้น ระหว่าง พ.ศ. 2460-2510 และปรากฏสืบเนื่องมาในลักษณะของแนวฐานกำเนิดลวดลาย ร่วมกับแนวฐานรองรับ “ตัวทับลาย” ในงานปูนปั้นยุคปัจจุบัน

แบบแผนการออกลดลายจากหลักฐานงานสลักไม้สกุลช่างเพชรบุรี

จากหลักฐานงานหน้าบันสลักไม้ผลงานของครูช่างสำคัญของเมืองเพชรบุรี ได้แก่ ชุนศรีวิงยศ นายเลิศ ฟ่วงพระเดช (Aueprasert, 2005: 32-46, 110-133) และงานของสำนักช่างวัดเกาะแก้วสุทธาราม จ.เพชรบุรี ซึ่งมีชื่อเสียงด้านงานไม้ พบแบบแผนการออกลดลายพิเศษร่วมกัน คือมีแนวฐานแนวนอน บ้างสลักเป็นแนวเส้นหยักพื้นปลา แนวเส้นโค้ง รูปดอกไม้ หรือแนวพื้นดินมีรูปต้นไม้ หญ้า และสัตว์ประกอบบริเวณขอบล่างของพื้นที่หน้าบัน และเป็นฐานกำเนิดลดลาย ทั้งลดลายประเภทพรรณพฤกษา และประเภทเครือเถากระหนกเปลวแบบต่างๆ เช่น ลายประเภทพรรณพฤกษาประดับหน้าบัน ศาลาการเปรียญวัดพระทรง จ.เพชรบุรี (ภาพที่ 11) ลายเครือเถาช่องทางโถงหน้าบันมณฑปวัดคงคาราม จ.เพชรบุรี ลายเครือเถากระหนกเปลวหน้าบันหอขวาง ศาลาการเปรียญ วัดเกาะแก้วสุทธาราม จ.เพชรบุรี (ภาพที่ 12) รวมถึงลักษณะพิเศษในงานของนายเลิศ ฟ่วงพระเดช บนหน้าบันอุโบสถ และหอขวางวัดพลับเพลาชัย จ.เพชรบุรี ที่ลายเครือเถามีจุดกำเนิดจากกอลายคล้ายรูปดอกไม้ (ภาพที่ 13) เป็นต้น

ภาพที่ 11 หน้าบันศาลาการเปรียญ วัดพระทรง จ.เพชรบุรี

ภาพที่ 12 หน้าบันทิศเหนือศาลาขวางหน้าศาลาการเปรียญ วัดเกาะแก้วสุทธาราม จ.เพชรบุรี

เมื่อตรวจสอบการแบบแผนการออกลดลายดังกล่าวในหลักฐานงานประดับในเมืองเพชรบุรี พบว่าเคยปรากฏแบบแผนการออกลดลายจากแนวเส้นโค้ง (พื้นแผ่นดินหรือภูเขา) ที่มีรูปภูเขา ต้นไม้ และสัตว์ประกอบภายในมาก่อนบนงานสลักบานประตูศาลาการเปรียญ วัดใหญ่สุวรรณาราม จ.เพชรบุรี ซึ่งกล่าวกันว่าริ่จากกรุงศรีอยุธยา มาประกอบใหม่ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าเสือ (พ.ศ.2243-2251) สัมพันธ์กับรูปแบบลดลายคล้ายช่องทางโต อันเป็นวิวัฒนาการลายขอในศิลปะอยุธยาตอนปลาย (Leksukhum, 1989: 23) (ภาพที่ 14) ซึ่งดูจะเป็นแบบแผนสืบมาในงานสลักไม้ หรือเขียนสีบนประดับบานประตูหน้าต่างสมัยรัตนโกสินทร์โดยทั่วไป เฉพาะในเมืองเพชรบุรีมีตัวอย่าง ประตูอุโบสถวัดพลับพลาชัย จ.เพชรบุรี ผลงานของช่างเมืองเพชรบุรี สร้างขึ้นราว พ.ศ. 2462 (Keantakein, 1982: 205)

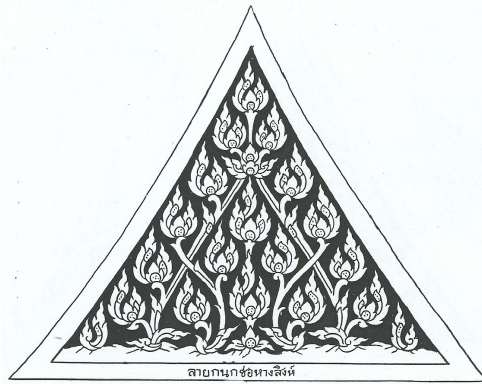

ภาพที่ 13 หน้าบันทิศตะวันออกอุโบสถ วัดพลับพลาชัย จ.เพชรบุรี

ภาพที่ 14 บานประตูเจ้าหลักไม้ ศาลาการเปรียญวัดใหญ่สุวรรณาราม จ.เพชรบุรี

แนวทางการออกแบบดังกล่าวบนงานประดับหน้าบัน ปรากฏร่วมกับการออก ลวดลายแบบมาตรฐานอื่นๆ ในงานสลักไม้สกุลช่างเพชรบุรี ราว พ.ศ. 2450-2500 และ น่าจะนับเป็นพัฒนาการที่เกิดขึ้นเฉพาะในงานช่างเมืองเพชรบุรี โดยสะท้อนแรงบันดาลใจการ ออกลวดลายเลียนแบบพรรณพฤกษา เครือเถา หรือต้นไม้ในธรรมชาติ สัมพันธ์กับคำ อธิบายเรื่องการเขียนลวดลาย หรือออกลวดลายในบันทึกความรู้ด้านวิชาช่างไทยของ นายเลิศ พ่วงพระเดช ซึ่งผ่านการเรียนรู้งานช่างผ่านกระบวนการบันทึกของครูช่างเมือง เพชรบุรี สำนักช่างวัดพลับพลาชัย จ.เพชรบุรี กล่าวคือ “...การประดิษฐ์เขียนลายถือนิ มิตมาจากเถาวัลย์ เขียนต้องมีต้น กอ กาบ กิ่ง ดอก ใบ การเขียนลายต้องออกไปตาม กิ่งก้าน จะเขียนประให้เต็มช่องไฟไม่ได้ โบราณท่านถือว่าผู้เขียนจนความคิด” (Jamjun, 2010: 161-162) ดังปรากฏแบบแผนการออกแบบบนฐานความคิดดังกล่าวเพิ่มเติมหลากหลาย ในแบบตัวอย่างลวดลายเครือเถากระหนกประเภทต่างๆ ในตำราศิลปะไทยของนายเลิศ พ่วงพระเดช (ลายเส้นที่ 2-3)

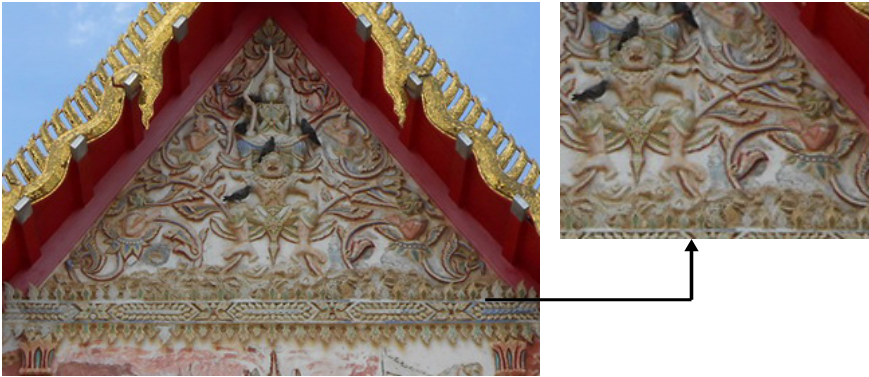
ลายเส้นที่ 2 ลายกระหนกช่อหางสิงห์ งานลายเส้นของอาจารย์เลิศ พ่วงพระเดช (ที่มาของลายเส้น: Puangpradet, 1999: 69)

ลายเส้นที่ 3 ลายกระหนกช่อหางสิงห์ งานลายเส้นของอาจารย์เลิศ พ่วงพระเดช (ที่มาของลายเส้น: Puangpradet, 1999: 70)

แบบแผนการออกลวดลายจากหลักฐานงานปูนปั้นสกุลช่างเพชรบุรี

แบบแผนแบบแผนการออกลวดลายจากแนวฐานลายที่เป็นพื้นดินด้านล่างในงานประดับหน้าบันอาคาร มีอยู่ก่อนในลวดลายพรรณพฤกษาบนหน้าบันปูนปั้นสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น บนหน้าบันอุโบสถวัดมหาธาตุวรวิหาร จ.เพชรบุรี และอุโบสถวัดหนองควง จ.เพชรบุรี ซึ่งน่าจะรับแรงบันดาลใจจากภาพต้นไม้ในศิลปะมุสลิม และมีพัฒนาการสืบมาในลวดลายประเภทเดียวกันของงานปูนปั้นสกุลช่างเพชรบุรี ทั้งนี้พบการออกลวดลายประเภทอื่นจากแนวฐานด้านล่างของหน้าบันอยู่บ้างในงานประดับหน้าบันอุโบสถวัดชมพูพน จ.เพชรบุรี (ภาพที่ 15) ก่อนจะปรากฏแบบแผนออกลายจากแนวฐานตอนล่างของหน้าบัน ร่วมกับหน้าที่เป็นฐานพื้นรองรับตัวทับลายสืบมาในกลุ่มงานหน้าบันประเภทภาพ และหน้าบันประเภทลายของช่างปูนปั้นในปัจจุบัน

ภาพที่ 15 หน้าบันทิศตะวันตกอุโบสถวัดชมพูพน จ.เพชรบุรี ระบุปีสร้าง พ.ศ. 2463

แนวฐานลายที่ปรากฏในงานปูนปั้นพบว่า มีรูปแบบปรับเปลี่ยนเป็นแนวเมฆหรือฐานหยักธรรมดาตาม ความเหมาะสมของลาย และ “ตัวทับลาย” อย่างไรก็ตาม ปรากฏการออกลวดลายจากแนวฐานพื้นสืบมาในงานยุคปัจจุบันค่อนข้างน้อย เมื่อเทียบกับ การออกลวดลายแบบประเพณีโดยทั่วไปที่ไม่ทำแนวฐานลายด้านล่าง และบางครั้ง ขอบดังกล่าวเป็นเพียงแนวประกอบลวดลายเท่านั้น เช่น หน้าบันทิศตะวันออกอุโบสถวัดเกาะ จาก จ.นครศรีธรรมราช ผลงานทีมช่างทองรุ่ง เอ็มโอบุสส์ (ภาพที่ 16) หน้าบันทิศเหนือหอปริยัติธรรมวัดพลับพลาชัย จ.เพชรบุรี ผลงานปั้นช่างทองรุ่ง เอ็มโอบุสส์ หน้าบันทิศตะวันตกอุโบสถวัดในกลาง จ.เพชรบุรี ผลงานทีมช่างศิริ พรพระ (ภาพที่ 17) หน้าบันบันนวิหารวัดต้นสน จ.เพชรบุรี ผลงานทีมช่างสุวรรณ ภัทรพลแสน หน้าบันทิศ ตะวันออกอุโบสถวัดกุฎีดาว อุโบสถวัดชะอำ จ.เพชรบุรี ผลงานช่างเฉลิม พึ่งแดง หน้า บันทิศตะวันตกศาลาการเปรียญวัดนิคมวราราม จ.เพชรบุรี และผลงานทีมช่างบรรจบ บุญประเสริฐ (ภาพที่ 18) เป็นต้น

จากตัวอย่างผลงานข้างต้นแสดงให้เห็นว่าองค์ความรู้เรื่องการออกจากแนวของลายตอนล่างซึ่งทำเป็นแนวเส้นโค้งบ้าง หยักบ้าง มีรูปสิ่งมีชีวิตประกอบ หรือไม่มีนั้น เป็นแบบแผนที่มีความสัมพันธ์กับแนวความคิดเรื่องการเปรียบลวดลายกระหนกกับพรรณพฤกษาในธรรมชาติ ว่าต้นไม้ ดอกไม้ล้วนกำเนิดขึ้นจากพื้นดิน และปรากฏการออกลวดลายต่างๆ ทั้งลวดลายประเภทพรรณพฤกษา ประเภทก้านขด และประเภทเครือเถากระหนกเปลวจากแนวฐานลายตอนล่างของงานประดับหน้าบันอาคารสกุลช่างเพชรบุรี ซึ่งมีพัฒนาการเด่นชัดในงานปูนปั้น และงานสลักไม้สมัยรัตนโกสินทร์สกุลช่างเพชรบุรี

ภาพที่ 16 หน้าบันทิศตะวันออกอุโบสถวัดเกาะจาก จ.นครศรีธรรมราช

ภาพที่ 17 หน้าบันทิศตะวันตกอุโบสถวัดในกลาง จ.เพชรบุรี

แนวขอบหยักคล้ายลายเมฆตรงฐานล่างของหน้าบันเป็นเพียงองค์ประกอบลาย ไม่ได้ทำหน้าที่เป็นแนวฐานกำเนิดลวดลาย หรือฐานรับตัวทับลายแต่อย่างใด

ภาพที่ 18 หน้าบันทิศตะวันตกศาลาการเปรียญวัดนิคมวาชีราราม จ.เพชรบุรี

แนวขอบหยักคล้ายลายเมฆแบบจีนประดับแนวขอบฐานล่างของหน้าบัน ทำหน้าที่เป็นฐานกำเนิดลวดลาย และรองรับตัวทับลาย

แม้แบบแผนการออกลายจากแนวฐานที่ปรากฏในงานปูนปั้นยุคปัจจุบันจะคลี่คลายและแสดงถึงความไม่เข้าใจในการทำฐานลวดลายดังกล่าวแล้ว แต่งานเหล่านี้น่าจะสะท้อนกระบวนการเรียนรู้ตีความงานช่างตามประสบการณ์ และการสังเกตจากงานช่างในพื้นที่ โดยไม่จำกัดเพียงการสร้างงานจากแรงบันดาลใจของลวดลายสมัยอยุธยาตอนปลาย หรือแบบลวดลายจากหนังสือที่พิมพ์เผยแพร่ทั่วไปในปัจจุบันเท่านั้น เนื่องจากการออกลวดลายแบบดังกล่าวจะเป็นแนวทางเฉพาะที่เกิดขึ้นในงานสกุลช่างเพชรบุรี และปรากฏเด่นชัดในงานสลักไม้ และงานปูนปั้นที่สร้างขึ้น ระหว่าง พ.ศ. 2460-2510

สรุป

พรรณพฤกษาเป็นแรงบันดาลใจสำคัญของการกำเนิดลวดลายประดับในงานศิลปกรรมไทยมาช้านาน องค์ความรู้เรื่องการออกลาย การแตกลาย และการจบลายถูกถ่ายทอดสืบมาในงานช่างผ่านการเรียนรู้ และการทำงานของช่างโดยไม่มีบันทึกความรู้ที่แน่ชัด อย่างไรก็ตามการศึกษาในรูปแบบลวดลายประดับในงานสกุลช่างเพชรบุรี แสดงให้เห็นถึงแรงบันดาลใจของพรรณพฤกษาในธรรมชาติผ่านลวดลาย และการออกลายในงานประดับหน้าบันอาคาร

หลักฐานลวดลายประเภทพรรณพฤกษามีพัฒนาการอยู่ตลอดในงานปูนปั้นสกุลช่างเพชรบุรี ภายใต้แรงบันดาลใจหลากหลายทั้งลวดลายต้นไม้มันพรมเปอร์เซีย ลวดลายดอกไม้แบบจีนและฝรั่ง ตลอดจนพัฒนาการเฉพาะของช่างจากต้นไม้ดอกไม้จริงในธรรมชาติตามกระแสการสร้างงานร่วมสมัย ซึ่งถือเป็นตัวอย่างสำคัญสำหรับการเลือกมาปรับใช้ในการปั้นลายของช่างยุคปัจจุบัน

แบบแผนการออกลดลายประเภทต่างๆ บนหน้าบันอาคารปรากฏลักษณะร่วมกันด้วยการสลัก หรือปั้นแนวขอบอันประกอบด้วยแนวเส้นโค้ง แนวเส้นหยัก แนวเมฆ หรือแนวคลื่น เป็นฐานออกลดลาย และรองรับรูป “ทับลาย” โดยหลักฐานงานสลักไม้ได้ช่วยขยายความเข้าใจเกี่ยวกับรูปแบบการทำแนวฐานดังกล่าวที่ปรากฏสืบมาในงานปูนปั้นสกุลช่างเพชรบุรียุคปัจจุบัน ว่าน่าจะมีที่มาของแนวคิดและพัฒนาการทางด้านรูปแบบสืบเนื่องจากองค์ความรู้เรื่องการออกลดลายโดยมีพื้นฐานแนวคิดจากต้นไม้หรือเถาวัลย์ในธรรมชาติ ทั้งการเรียนรู้ผ่านครูช่าง หรือสังเกตด้วยตนเองผ่านงานครูช่างสกุลช่างเพชรบุรี

References

- Aueprasert, K. (2005). **The study of Phetchaburi Craftsmen's Biography and Art Work in Ratthanakosin Period** (การศึกษาประวัติ และผลงานของช่างชั้นครูเพชรบุรีในสมัยรัตนโกสินทร์). Nakhon Pathom: Silpakorn University.
- Blair, S. S. and Bloom, J. M. (1995). **The Art and Architecture of Islam 1250-1800**. Singapore: CS Graphics Pte.
- Chularat, C. (2005). Indo-Iran Culture in Thai Arts at Ayutthaya Period (กุหลาบเปอร์เซียในราชอุทยานกรุงสยาม: รูปรอยวัฒนธรรมอินโด-อิหร่านในศิลปกรรมไทยสมัยอยุธยา). **Art and Culture Magazine**, 26(11): 79-99.
- Doehring, K. (2000). **Buddhist Temples of Thailand**. Bangkok: White Lotus.
- Infahsaeng, A. and Infahsaeng A. (1974). **P. Infahsaeng (พ. อินฟ้าแสง)**. Printed in Pin Infahsaengs' funeral, 28 May 1974. Bangkok: Chutharat-Kanpim.
- Infahsaeng, D. (1999). The Study of Phetchaburi Art Development: in case of Pin Infahsaengs' biography and art work (การศึกษาพัฒนาการศิลปะพื้นเมืองเพชรบุรี: กรณีศึกษาประวัติและผลงานของนายพิน อินฟ้าแสง). Master's dissertation, Mahidol University, Bangkok, Thailand.
- Jamjun, B. (2010). **Art in Petchaburi (ศิลปกรรมเมืองเพชร)**. Phetchaburi: Phetchaburi College.
- Keantakein, S. (Ed.). (1982). **The Series of Phetchaburi (สมุดเพชรบุรี)**. Printed in an anniversary 200 years of Ratthanakosin foundation. Bangkok: Leunkaew-kanpim.
- Khoshroo, S. (2004). **The Cultural and Artistic Heritage of Iran**. Tehran: Sepeed Payaam Cultural and Artistic Institute.
- Kumkromjit, T. (Ed.). (2009). **Anniversary 500 years in the Foundation of Mahathat Worraivan Temple, Petchaburi (สมโภชวัดมหาธาตุวรวิหาร จ.เพชรบุรี ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาครบ 500 ปี)**. Phetchaburi: Phetpum-kanpim.
- Leksukhum, S. (1989). **Stucco Motives in Late Ayutthaya Period: 1629-1767 (ลวดลายปูนปั้นแบบอยุธยาตอนปลาย: พ.ศ. 2172-2310)**. Bangkok: Amarin Printing Groups.

- Literature and History Department, Fine Arts Department. (1981). **The Report to H.R.H. Princess Maha Chakri Sirindhorn in Conservation of Phra Si Rattana Satsadaram Temple and the Grand Palace** (รายงานสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีเสด็จพระราชดำเนินทรงตรวจการปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดารามและพระบรมมหาราชวัง). Bangkok: Fine Arts Department.
- Palakawong, N. A. S., et al. (2002). **Research Report in a Study of Traditional Thai Arts in Phetchaburi Province** (รายงานการวิจัยเรื่อง การศึกษาศิลปกรรมแบบประเพณีในจังหวัดเพชรบุรี). Silpakom University, Bangkok, Thailand.
- Puangpradet, L. (1999). **Thai Arts: Thai Patterns** (ศิลปะไทย ชุดการเขียนลายไทย). Bangkok: Vadsin.
- Uruchata, P. (1970). **Art Ascetic** (ศิลปะระส). Bangkok: Kasambunnakit.
- _____. (n.d.). **Art Appreciation** (เที่ยวชมศิลปะ). Bangkok: Odianstone.

